

IZAZOV

U zemlji Arahvat življaše mladić po imenu Theodor. Bio je jedinač u vrlo uglednoj i bogatoj obitelji, ali je živio kao i drugi mladići njegova vremena: rastao; učio; vježbao se u umijećima potrebnim za život i u vrlinama; pokoravao se volji starijih ljudi, i tako redom; kako, uostalom, već vijekovima rastu i stasavaju i drugi mladi ljudi.

Hvalili su ga da zna slušati i gledati. Ove vrline dolazile su od toga što je uvijek bio žedan znanja i strastveno se upinjao da shvati sve sa čim se god susretao, pa bile to obične prirodne stvari, razni događaji, knjige, ili pak ljudi, njihovi problemi i brige. Zahvaljujući baš tim sposobnostima, susretne zrelost kao učen i razuman čovjek.

Kad je došlo vrijeme, oženio se djevojkom u koju se, na jednom balu zaljubio na prvi pogled. Uz nju je vodio tih i miran život. Monotoniju bračnog života razbijao je tako da je iznalazio sve moguće i nemoguće načine da joj pričini radosti i učini ju sretnom.

Nakon očeve smrti, počeo je voditi veliko obiteljsko imanje i u tome se pokazao veoma uspješnim.

* * *

No, ni učenost, ni ugled koji je bio stekao, niti ljubav vjerne, voljene žene, a niti pogled na divna dva sina nisu ga učinili sretnim. Živio je u nezadovoljstvu, koje je možda poticalo iz toga što je osjećao da ništa od onoga što je činio i što je napravio nije bilo »ono pravo«, ono što je uistinu htio i sanjao da će napraviti.

Nemoć da učini »to pravo« dijelom je možda proisticala i iz toga što je pripadao narodu koji, sve do njegovog vremena nije bio sposoban takoreći ni za što, i koji je već tisućama godina živio ili pod tuđinskom vlašću, ili pod vlašću svojih vladara, koji nisu znali drugo do podjarmiti ga, tlačiti, bogatiti se na njegov račun ili pak učiniti slugom drugim narodima. Tokom tolikih tisućljeća, ovaj narod nije učinio ništa značajno, ništa od onoga čemu se ljudi i narodi dive i što poštuju. Stoga je, zaostao i prezren - u zemlji koja je, iako po prirodi vrlo lijepa, izgledala kao nekakvo veliko smetlište - živio ne radeći ništa, nego prosjačeći od drugih naroda ono što mu je bilo potrebno za opstanak.

Uspješna karijera u toj jednoj zemlji zasnivala se na nekakvoj nepriličnoj obzirnosti i pretjeranoj poslušnosti prema vlasti i običajima, a istovremeno, s druge strane, na bezočnom spletkarenju i pokvarenosti. Takav je način života spretnije lupeže dovodio i do vlasti, koja se onda, jedna posvjemu svodila na to da se još bezočnijim sredstvima očuva i odbrani od sličnih pretendena.

Najboljim i najpouzdanijim naputkom za uspješan, ili pak miran i dug život smatrala se izreka:

»Ne izazivaj sudbinu«.

Theodor ju je čuo još vrlo rano i često je razmišljao o njoj. No smisao te izreke istinski ga je zaokupio tek kad je bio potpuno sazrio i shvatio da mu život kojim je živio - a koji nije bio u suprotnosti s njom - ne donosi niti će ikada moći donijeti ono što je očekivao od njega. Tada se počeo pitati:

»Zbog čega je ona tako važna«, i da li je uopće istinita, tj. ima li ikakvog smisla pridržavati se nje?«

Na koncu, nakon što je uvidio da ni drugi koji, su je se pridržavali, nisu postigli nešto značajno, i nakon što je - dugo, temeljito i razložno razmišljajući - shvatio da nema dokaza za onu vrijednost koja joj se pripisuje, shvatio je također da se značajne stvari često mogu napraviti baš izazivanjem sudbine ili pak prkošenjem njenoj moći.

* * *

Nije prošlo mnogo vremena nakon te spoznaje, a Theodor se obreo u Destineumu, svetištu Velike Sudbine.

Destineum je bio sagrađen na vrhu najviše planine Arahvata, vrhu o kojeg su često udarale munje i koji je stoga već od pradavnih vremena bio smatran svetim i zabranjenim za obične ljude. Hram Sudbine bio je sagrađen na tom, najvišem mjestu u Arahvatu i zbog toga što je za narod Arahvata Velika Sudbina bila najviše i najmoćnije božanstvo. Ništa u Arahvatu nije smjelo biti veće od nje niti više od njenog hrama. Sami Hram bio je kružnog oblika, ograđen, isto tako kružnim bedemom: Izvan bedema bile su hramske zgrade i nastambe za svećenike i poslugu. U samom središtu hrama bila je velika posvećena dvorana, a u sredini dvorane glavni žrtvenik sa kojeg je, isključivo veliki svećenik, i to samo jednom godišnje, mogao zazvati ime Sudbine i zamoliti ju da bude sklona njegovom narodu.

Ritual klanjanja Velikoj Sudbini bio je veoma strog. Čak i sitni, nehotični prekršaji bili su vrlo okrutno kažnjavani. Ta strogost proizlazila je iz straha da bi se Velika Sudbina, ako prekršitelj ne bi bio dovoljno strogo kažnjen, mogla okrutno osvetiti cijelom narodu.

Jedna legenda priča kako se jednom, baš za vrijeme jednog važnog obreda dogodio snažan zemljotres. Sa svoda prostorije u kojoj su svećenici molili počelo je padati kamenje. Jedan se mladi svećenik uplašio i pokušao se spasiti istrčavši na čistinu dvorišta. Kad je već pomislio da je spašen, udario ga je grom i na mjestu ubio. Onim svećenicima koji su pokorno nastavili obred, usprkos opasnosti da izgube život pod ruševinama, nije se dogodilo nikakvo zlo.

Ova i brojne druge, slične legende učinile su to da nikakva vojska ili straža nije trebala čuvati svetište. Čuvao ga je strah od osвете Velike Sudbine.

Kad su svećenici vidjeli da je Theodor, ne mareći ni za kakav ritual, ušao u hram i da čvrstim, nezaustavljivim korakom ide ka posvećenoj dvorani u središtu svetišta, razbježali su se u panici. Neki su se bacili ničice na tlo i molili Sudbinu da se ne osvećuje zbog oskvrnuća svetišta.

Theodor je, neometan, i ne obazirući se, ni na koga i ni na što prošao kroz vrata posvećene dvorane pristupio glavnom žrtveniku i odlučnim glasom rekao:

»Izazivam te, o moćna, Velika Sudbino. Ne priznajem tvoju vlast, ni nad svijetom, ni nad mojim životom. Hoću biti jednim svojim gospodarem. Kažu da Ti služiš onima koji te izazovu i da ih pobijediš služeći im. Ako si doista toliko moćna kako se priča, i ako se ne plašiš jednog smrtnika, prihvati moj izazov. Ne prihvatiš li ga, neću više vjerovati niti da postojiš!«

Nakon što je to izrekao, Teodor je stajao hrabro uzdignute glave i očekivao odgovor. I doista, nakon nekog vremena, odnekud iz dubina do njega dopre glas.

»Smjeli Teodore, moja vlast i usud smrtnicima i bogovima određen je prije nego su došli na svijet. Svakome je stvoru sudbina određena prema njegovoj prirodi i velik je grijeh odbacivati svoju volju i za sebe tražiti neku drugu sudbinu, a još veći: htjeti vladati mnome. Svi užasi kazne koja čeka takve stvorove ne mogu se opisati ni prikazati. Povuci svoj izazov i prihvati sudbinu koja ti je određena još davno prije nego te majka u mukama rađala, a ja ću zaboraviti sve što si rekao.«

»Neću povući svoj izazov« - odlučno odgovori Teodor - »a Ti ga, ako doista jesi ono što se o tebi govori, ne možeš odbiti. Kažu da nema te želje koju ne možeš ispuniti i da

će tvoja moć propasti istom kad ne budeš mogla ispuniti neku želju. Ta ne plašiš se valjda onoga što bih ja, običan smrtnik mogao zaželjati.«

»Točno je to što se govori. Nema te želje koju ne mogu ispuniti. Ali, kad netko, poput tebe, traži da mu se ispuni želja, onda će mu ispunjenje te želje donijeti i kaznu. Ona je to veća što je veća želja koju mu trebam ispuniti. Zbog toga bi bilo mudro da povučеш svoj izazov.«

»Uzalud me plašiš Velika Sudbino. Neću povući izazov.«

Nedugo nakon tih njegovih riječi na posvećenu dvoranu spusti se nekakva tama, a nad žrtvenikom ukažu se spilje i dvorane pune tolikog i takvog blaga kakvog još ni jedno ljudsko oko nije vidjelo.

»Blaga koja vidiš nisu nikakva opsjena i samo su sitan dio onoga što ti mogu dati. Možeš imati sve to, ako želiš. Dovoljno je samo da kažeš kako hoćeš da budu tvoja.«

»Ne marim ja za ta blaga.« - odgovori Teodor.

»Više volim stvarati ih, nego uživati ono što su stvorili drugi.«

U isti čas, onih blaga, nestane a nad žrtvenikom se pojavi mač, čije blještavilo ispuni cijelu dvoranu. Iz dubine se začuju glasovi zborova što su pjevali himne koje su slavile velike junake.

»Ako budeš imao ovaj mač, moći ćeš počinuti besprimjerna junačka djela, i bit ćeš slavljén dok god bude postojao ljudski rod.«

»Divan je taj mač i sudbina koju mi nudiš, ali to nije moja želja.«

I mača odmah nestade, a na njegovom mjestu pojavi se prsten od čiste svjetlosti. Lako je lebdio nad žrtvenikom, a u sredini mu je ležala vladarska kruna.

O, od čega li je pak ona bila stvorena?

Bezbrojne zrake raznobojnog svijetla širile od nje na sve strane i kao svjetlosna koplja probadale tamu posvećene dvorane.

»Možeš vladati nad mnogim narodima, i nad kraljevima, ako želiš; nad cijelom Zemljom, pa i nad Zvezdanim carstvom.«

»Ne, Velika Sudbino« - reče Theodor - »ja želim vladati samo nad samim sobom.«

Nakon ovih njegovih riječi, u tamnoj dvorani nastade dugi muk.

Dvoboj je bio završen. Sudbina je znala da će, ne ispuni li Theodorovu želju, zauvijek izgubiti svu moć. A ako mu ispuni želju i oslobodi ga svoje vlasti, i sama će se morati pokoriti njegovoj vlasti i postati mu sluškinjom koja će pripravljati put ostvarenju svih njegovih želja, namjera i planova. Znala je i to da joj taj posao neće biti nimalo lagan, jer Theodor nije zaželio ništa od onoga što smrtnici obično zažele i što im ubrzo donese i propast.

Muk je trajao. Sudbina se još nije htjela priznati da je izgubila bitku sa Theodorom, pa ga zapita:

»Što će biti osnova te tvoje vlasti?«

»Sposobnost da služim svemu što je dobro i veliko « - odgovori Theodor i nastavi - a tvoj prvi zadatak je da mi pomogneš u tome da ju steknem.«

Opet je zavladao dugi muk a onda se Sudbina konačno oglasi.

»Želja će ti se ispuniti, Theodore, ali... neće te učiniti sretnim.«

U glasu joj nije bilo nikakve srdžbe niti boli, nego, štaviše, nekakve blage tuge i brige - kao da je strepila nad Theodorovom sudbinom i životom mu.

»Sreću nisam niti tražio« - odvrati Theodor i napusti svetište.

* * *

Vrativši se kući, Theodor je uživao pri pomisli da će mu uspjeti sve što god poduzme. No, takve misli i slatko uživanje ubrzo zamjeni želja da učini nešto veliko i

dobro, jer, bilo bi glupo - mislio je - ovu jedinstvenu priliku potratiti u činjenju nečeg beznačajnog ili lošeg. Prvotnu, kratkotrajnu radost zbog pobjede nad Sudbinom i oslobođenja od njene vlasti zamijeni briga da, u neznanju ili neopreznosti ne učini nešto pogrešno ili loše. Što je vrijeme više prolazilo, sve više je uviđao da bi bilo naj mudrije i najsigurnije da još jednom, temeljito prouči spise koje su od davnina hvalili veliki mudraci i svi veliki narodi.

Imao je puno sreće u potrazi za tim rijetkim knjigama i u tome da u pravi čas susretne ljude koji su ga mogli podučiti u važnim stvarima, ili ga uputiti tamo gdje može steći znanja o njima. Sada, kad je ponovo čitao te spise, uviđao je koliko je neizmijerna bila veličina i dubina duha onih ljudi koji su ih napisali, ali uviđao je i to da su one »vječne istine« o kojima su govorile te knjige samo kao nekakve "vječne cigle" ili "tesanici" od kojih je građena cijela »duhovna zgrada«, kojoj se veličina i oblik ne naziru jer, još nije dovršena, i da te »vječne istine« imaju vrijednosti tek ako im se, kao već ugrađenim ciglama, kod gradnje kuće, dodaju nove.

Čitajući, i još više razmišljajući o tome o čemu su mislili mnogi veliki mudraci u duhu mu se počne stvarati nejasna, ali ipak razaznatljiva slika cijele one "duhovne zgrade", i mogao je razlikovati istinita od lažnih učenja, ona koja su doprinosila njenoj gradnji, od onih koja su ju ometala, rušila, ili su pak gradnju vodila u krivom smjeru. S druge strane pak, vidio je da neke stvari, on sam, može shvatiti i izreći bolje i istinitije, nego itko prije njega.

Slutnja cjelovite istine njegovo je traganje, iz lutanja pretvorila u putovanje, sigurno i trajno usmjereno ka određenom cilju. Gladi za znanjem nije nestalo, nego se, štaviše razbuktala.

No traganje za istinom sve više ga je odvajalo od žene i obitelji. Nije ih volio manje nego prije, ali je njegov duh sada bio posvećen drugim stvarima.

Gledajući oči svoje žene često bi mu na pamet padala misao da mu snaga dolazi iz tog lijepog tamnog bezdana. Osjećao je da je ona stalno uz njega i da bdi nad njim poput majke, angela ili neke više sile koja ga čuva, i vjerovao da ga toliko voli i da će ga čekati bez obzira na to koliko dugo izbivao od kuće. Stoga se odvažio na to da potragu za znanjem nastavi napuštanjem kuće i obitelji i odlaskom duboko u pustinju gdje je bila skrivena jedna anahoretska zajednica.

U tu tajnu oazu duha, što se krila među teško pristupačnim gudurama i duboko pod zemljom sklonili su se ljudi željni mira i mudrosti. Mnogi od onih koji su bježali od svjetske buke, zle vlasti, nepravde, zavisti ili nerazumijevanja donijeli su sa sobom vrijedne knjige i sprave i tako se u toj zajednici, tokom dugih vremena skupilo golemo duhovno blago. Sve je to bilo na raspolaganju Theodoru, koji nije gubio vremena, nego je marljivo učio, i to ne samo iz spisa, nego i iz razgovora sa anahoretima.

Prolazili su dani, mjeseci i godine. Naporan rad nije Theodoru dao da osjeti osamljenost, ali je zato svake večeri, kad je lijegao na tvrdu poselju viđao lijepe i tužne oči svoje žene, koje su ga zvale i čeznutljivo nagovarale da prekine to dobrovoljno robijanje i pohita u njen zagrljaj. Bilo je teško i bolno odoljevati njihovom zovu.

Nakon nekoliko godina počele su u anahoretsku zajednicu sve češće stizati vijesti o tome da su zemlja i narod u teškom stanju. Neki Man Tuđin, lukavi samozvanac osvojio je vlast hineći slobodoljubca i demokratu. Sa sobom je doveo cijelu hordu ljudi spremnih na

svako zlo. Jedino što su znali ovi »domoljubci« bilo je to da putem pljačke napune svoje džepove. A, prema vijestima koje su stizale, to su radili tako zdušno i dobro da je zemlja, za svega nekoliko godina pala u takvu bijedu u kakvoj nije bila ni u vremenima najgore tuđinske vlasti. Narod, koji je bio iskvaren dugim životom u sličnim okolnostima, nije se bunio niti pozivao na pravdu nego je, naprotiv, u svem svom jadu još i pomagao i slavio svog tlačitelja.

Ove vijesti pomutile su Theodorov mir i podstakle ga da se zapita:

»Čemu mudrost, znanje, poštenje i sve druge vrline ako su skrivene i zatvorene isključivo unutar ove male bjelokosne kule, dok, s druge strane, cijeli narod skapava od bijede i vapi za svim tim?«

Nakon mnogih noći provedenih u bdijenju i razgovorima sa starijim članovima zajednice, jedne teške i nevesele večeri zatraži od starješine dopuštenje da se vrati u svijet, među narod, gdje je kanio povesti borbu protiv Mana Tuđina i njegovih doglavnika. Nije se radilo samo o zovu dužnosti, o kojeg se nije smio oglušiti, nego i o njegovom uvjerenju da može pobijediti to zlo. Stoga svako svoje daljnje zadržavanje u sigurnosti i miru tajne zajednice nije mogao shvaćati nikako drugačije nego kao kukavičluk, izdaju, sebičnost, ili, u krajnjoj liniji, kao nešto besmisleno.

Već sutradan prije zore napustio je anahoretsko skrovište. Ispratio ga je sam glavni starješina i otrpao dio puta. Rastali su se kad je nad pustinjom izlazilo sunce.

»Sine moj« - reče mu na rastanku starac - ti sam najbolje znaš što ti je činiti. Ja vjerujem da te pozvala Sudbina i da će te ona voditi dalje.«

* * *

Čim se vratio kući stao se raspitivati o stanju i prilikama u zemlji. Što god je čuo potvrđivalo je glasine koje su stizale do Anahoretskog skrovišta. Raspitujući se tako, obnavljao je stara poznanstva i prijateljstva i, malo po malo, svim prijateljima koji su ga okruživali, a i neprijateljima, stavljao na znanje da nimalo ne odobrava postupke Mana Tuđina i njegove klike i da se takvoj vlasti svaki pošten čovjek treba suprotstaviti. Kad je postalo općepoznato da se suprotstavlja vlasti, pristupilo mu je dosta ljudi koji su mu htjeli pokazati da ga podržavaju, da su mu istomišljenici itd.

Nedugo iza toga uslijedila je i reakcija vlasti. Nije bila nimalo sirova ni pogromaška, nego, štaviše, vrlo lukava, što je, uostalom, svojstveno svakoj pokvarenoj vlasti i pokvarenosti uopće. Ministri su ga počeli pozivati na prijeme, srdačno razgovarati s njim, hvaliti njegovu učenost, karakter, poštenje, političku mudrost i štošta drugo. Usput su mu nudili učešće u vlasti, povlastice i nova imanja. Theodor, međutim, nije ni prihvaćao ni odbijao te ponude. To mu je donijelo glas nevjerovatno lukava čovjeka kojeg čeka izuzetna politička karijera.

Na kraju ga je i sam Man Tuđin pozvao k sebi na razgovor, i kao čovjek koji je najviše od svega zainteresiran za napredak učenosti, ponudio mu upravu nad školstvom i mogućnost da osnuje veliko sveučilište kakva postoje i u drugim, naprednim zemljama. Govorio je; kako bi to bila velika pomoć narodu a i njemu samome, jer bi mu bilo lakše vladati obrazovanim, nego neukim narodom; kako bi Theodor time ostvario i svoje planove i snove; kako bi mu narod zbog toga bio zahvalan, poštovao ga, slavio; i kako bi ga i on sam, Man Tuđin nagradio velikim počastima i imanjima za njegove zasluge i usluge; i još mnogo toga. Govoreći sve to, Man Tuđin nije štedio na pohvalama Theodorove učenosti i mudrosti. S nevjerovatnom je pažnjom i interesom slušao svaku Theodorovu riječ, i ne samo to, udaljio je poslužitelja iz dvorane i sam je Theodoru poslužio kavu i druga pića.

Theodoru je bilo jasno da ga Man Tuđin zapravo kupuje, no učtivo je primao znakove njegove pažnje. A kad je došlo vrijeme da se izjasni o tome prima li ponudu i da

izrazi svoje želje, mirno je rekao da ne želi imati nikakvog učešća u takvoj vlasti kakva je Tuđinova, i da je na ovaj razgovor došao samo zato da mu osobno kaže kako bi trebao, ili promijeniti način vladanja, ili se odreći vlasti.

Tuđin isprva nije mogao vjerovati da ga je Theodor odbio usprkos svim njegovim ponudama, obećanjima, komplimentima i usprkos tome što mu je on sam poslužio kavu, ali ga je čvrsti Theodorov stav ipak primorao da shvati kako je poražen. Lice mu je i dalje bilo ljubazno, ali glas kojim je sada progovorio - i pored toga što se Tuđin veoma trudio da njime pokaže neku opominjuću zabrinutost za Theodora - veoma je podsjećao na rezanje:

»Mislio sam da si pametan, Theodore, ali ti izazivaš Sudbinu.«

»Činim samo ono što mi je dužnost.« odgovorio je Theodor.

Usljedita je stanka. Tuđin je upro pogled pred sebe i razmišljao. Lice mu je postajalo sve kiseliije, zlovoljnije i blijeđe. Napokon prosikće:

»Mislim da je naš razgovor završen. Sada možeš slobodno otići, ali ako se još jednom sretnemo jedan od nas izgubit će glavu.«

»Neka bude onako kako je suđeno« - reče mirno Theodor, okrene se i napusti Tuđinovu rezidenciju.

Kad se pročulo da je Theodor odbio Tuđinovu ponudu, oni »prijatelji« koji su vjerovali da je Theodorovo kritiziranje Tuđinove vlasti samo lukava taktika da od Tuđina iznudi što veći i unosniji udio u vlasti, kad su oni, dakle, čuli da je odbio Tuđina - i time porušio njihove nade da će se, podržavajući ga, i sami dočepati nekakvog udjela u vlasti i imanja - umjesto lukavim, počeli su ga smatrati ludim. Opominjali su ga: neka ne izaziva Sudbinu i napuštali. Krug prijatelja drastično se suzio. No Theodor nije osjećao nikakvu bol zbog gubitka tih »prijatelja« niti se bez njih osjećao usamljenim. Znao je kakvi su i što zapravo traže već prije nego su ga bili napustili.

Nakon stanovitog vremena, međutim, počeli su mu se javljati neki ljudi kakve do tada nije poznavao niti primjećivao. Obično su bili bez ikakva većeg ugleda i vrlo jednostavni, ali vrlo čvrsti i pouzdani. Kasnije se pokazalo da su i poštenu i spremni žrtvovati se za ono u što su vjerovali. Raspitivali su se o njegovim planovima za rušenje Tuđinove vlasti i vatreno ga podsticali da ih počne ostvarivati. Većina ih se, usprkos opasnosti od Tuđinove osвете sama ponudila da njegove zamisli provodi u djelo. U početku su uglavnom išli među običan narod, i pričali o Theodoru, i o tome kako će on donijeti pravdu i slobodu. Tako je postao čuven i slavan iako još nije ostvario niti jedan od svojih planova. Narod mu je vjerovao i očekivao da ostvari red i pravdu.

Jasno, Tuđinovi ljudi nisu stajali skrštenih ruku. Hvatili su Theodorove sljedbenike odvodili ih u tamnice ili ubijali, a narod tukli i razgonili. Tuđin je bio zabrinut i svaki čas se kajao što onu priliku nije iskoristio da ubije Theodora ili ga barem bacio u tamnicu, nego ga je pustio na slobodu, kao pticu. Naređivao je sve strože mjere protiv onih koji su simpatizirali Theodora i njegove ljude, ali uzalud. Pokret se širio i postajao sve snažnijim. Tada je Tuđin pokušao potkupiti ljude iz najužeg kruga oko Theodora, a kad mu to nije uspjelo, poslao je ubojice da ga ubiju. No ni to nije pomoglo, jer je Theodora čuvao stanoviti Valador, bivši razbojnik koji se razbojništvu bio odao baš zbog Tuđinovih zuluma.

Valador je poticao iz propale plemićke obitelji. Po prirodi je bio vrlo pronicljiv, i prilično dobro obrazovan. Vodeći i čuvajući svoju družinu za vrijeme razbojničkog života, stekao je nevjerovatno veliko umijeće izbjegavanja zamki i drugih, pogibelji. Dovoljno je bilo da samo jednom nakratko pogleda čovjeku u oči i ustanovi ima li taj kakvih podlih ili izdajničkih misli ili namjera. Stoga je bilo gotovo nevjerovatno da neki izdajnik ili ubojica dopre do Theodora i ugrozi mu život. Pored toga, mačem je vladao nevjerovatno dobro i

spretno i nitko se u tome nije mogao mjeriti s njim. Ta je vještina njemu samome, a i drugima mnogo puta spasila život. Valador je bio jedan od prvih Theodorovih pristalica, i što je vrijeme više prolazilo, sve je više vjerovao u njega i bio mu sve privrženiji.

Zbog potrebe da oko sebe okupi što više pristalica, a i zbog svoje sigurnosti Theodor nije živio kod kuće, nego je putovao zemljom. No kad se sukob sa Manom Tuđinom počeo pretvarati u pravi rat, potajno se vratio kući da ženu i sinove odvede na neko sigurno mjesto, daleko od Tuđinove ruke. Ali umjesto njih, kod kuće je zatekao samo ženino pismo kojim ga obavještava da se vratila k svojim roditeljima, zato što ju je on zapostavio i zato jer je svojim suprotstavljanjem vlasti ugrozio njen život i život svoje djece. Na kraju pisma zamolila ga je da ju ne posjećuje, jer bi time mogao ugroziti njihovu krhku sigurnost i mir, te da se ne nada da će mu se ikada vratiti, jer više ne želi živjeti s čovjekom koji tako malo drži do svoje žene i obitelji.

Neću vam pričati o tome kako je Theodoru bilo kad je pročitao pismo. To bi ionako mogli razumjeti samo oni koje je ošinio taj grom. Vratio se svojim ljudima i zatvorio u sobu. Danima nije ni sa kim razgovarao, niti je išta radio. Samo je sjedio, gledajući preda se i vrteći po glavi stalno iste misli, koje su mu život činile nepodnošljivim. Kad više nije mogao izdržati, laćao se čaše i pio dok ga piće nije omamilo i uspavalo. Tako su mu prolazili dani i noći.

No nije samo njemu bilo teško, nego i Valadoru. Jer, dok se Theodor tako mučio, bolovao, posrtao po mračnom kaosu vlastite duše i tražio iskricu spasonosnog svjetla, on se sam morao opirati sve češćim i žešćim Man Tuđinovim nasrtajima. Ali, kako u tome nije bio ni izdaleka tako vješt strateg kao Theodor, snaga njihovog pokreta počela je rasipati se i opadati. Pomisao o mogućem porazu veoma ga je plašila, a plašio se i za Theodorovo zdravlje.

Kad je vidio da je daljnje čekanje postalo opasno, usprkos Theodorovom protivljenju uđe u njegovu sobu i prinudi ga na razgovor. Srećom, Theodor je brzo shvatio svu ozbiljnost položaja u kojem se našao pokret, a i njihova sudbina i složio se s Valadorovim mišljenjem da se više ne smije prepuštati tome da ga vodi bol i beznade.

Već sutradan prihvatio se posla i nije prestajao s radom sve dok ga umor nije oborio u krevet. Uskoro stvari krenu nabolje. A i samom Theodoru bi bolje jer ga od silnog posla više nisu mogle salijetati mračne misli i uspomene.

* * *

Pokret za pravdu i red pretvorio se u pravi rat. Theodorova vojska nije bila ni izdaleka tako velika kao Tuđinova, ali bila je sastavljena od dobrovoljaca, pa je barem u manjim bitkama i čarkama bila nadmoćna Man Tuđinovej. Pored toga, njegovi su dobrovoljci bili neusporedivo hrabriji i požrtvovniji od Tuđinovih plaćenika i stoga puno efikasniji i pouzdaniji. No najveća vrlina njegove vojske bila je izvrsna organizacija zapovijedanja i upravljanja bojnim operacijama. Tu je organizaciju uspostavio Valador. Zbog nje je Theodor mogao s velikom sigurnošću računati na pobjedu i u nekoj velikoj bitki.

I Theodor i Man Tuđin uvidali su da moraju potpuno poraziti jedan drugoga. Obojica su jasno znali da je to moguće kroz jednu odlučujuću, veliku bitku, pa su okolnosti i događaji, kao sami od sebe vodili ka njoj. Vojske su se konačno približile jedna drugoj i sučelile u ravnici pod brdom Har Megid.

Vidjevši da mu je vojska ipak znatno manja od Man Tuđinove, Theodor je, večer prije bitke, napustio logor i popeo se na vrh jednog brežuljka nedaleko od njega. Bio je potpuno sam pod zvjezdanim nebom. Neko vrijeme stajao je tako na vrhu brda, a onda je podigao ruke k nebu i tiho rekao:

»Poslušaj me, Velika Sudbino...

Znam da me čuješ i da ćeš mi pomoći u onome što me muči. Treba mi tvoj savjet glede neminovne predstojeće bitke.

Vojsku sam pripremio najbolje što sam znao i mogao i odlučio se za bitku sutra ujutro. Ne plašim se bitke ni pogibije, ali se bojim da je možda ova moja odluka brzopleta i preuranjena. Pokaži mi, nekim jasnim znakom je li ta odluka dobra ili nije.«

Istom kad je to izgovorio, po sredini neba proleti golemi meteor. Letio je točno u pravcu neprijateljskih položaja, i baš nad njima zasjao punim sjajem, razbio noćnu tamu i pretvorio ju u dan. A onda se rasprsnuo u sjajnom vatrometu. Njegov užareni rep još je dugo svijetlio na nebu.

Veličina tog događaja pokaže Theodoru koliko je on sam malen. Dušu mu ispuni duboka zahvalnost Velikoj Sudbini, koja se, njemu malenome obratila tako veličanstvenim znakom. Težina tih njegovih osjećaja obori mu glavu na prsa i on izusti, jedva čujno:

»Hvala ti«.

A onda, nakon nekog vremena, podigne glavu prema nebu, upre svoj zadivljeni pogled u duboku tamu među zvijezdama, tamu koja ga je podsjećala na crninu u očima njegove žene i reče:

»I propast bih, s jednakom zahvalnošću primio od tebe, kad bi se udostojala nagovijestiti mi ju nekim ovakvim znakom.«

* * *

Na povratku u logor vidje da je njegov šator okružilo mnoštvo oficira i vojnika. Već izdaleka vidjelo se da su zabrinuti i uplašeni i da čekaju njega. Čim su ga vidjeli da prilazi, razmaknuli su se i propustili ga. Došavši do ulaza u komandni šator okrene se i sačeka da čuje zašto su se skupili. Jedan od starijih zapovjednika istupi, pozdravi vojničkim pozdravom i reče:

»Došli smo se da nam neki znalac nebeskih stvari kaže što je bilo ono veliko svjetlo koje noć pretvori u dan? Je li to možda bio neki znak?«

»Jest, bio je znak, i to dobar znak« - odgovori Theodor, mirno, ali dovoljno glasno da ga svi čuju.

Iz stotine grla ote se uzdah olakšanja. Theodor počeka da vidi hoće li biti još kakvih pitanja, ali vojnicima koji su bili navikli da mu mogu vjerovati nije više ništa trebalo i počeli su se razilaziti. Theodor uđe u šator. S njim uđe Valador i još nekoliko najviših zapovjednika.

Čim su sjeli, Valador reče:

»Meni se čini da ono nikako nije bio dobar znak.«

Theodor ga iznenađeno i upitno pogleda.

»Naša je izvidnica – reče Valador - večeras uhvatila grupu oficira Tuđinove tjelesne garde. Ispitali smo ih i doznali da su Tuđinu u pomoć stigle brojne strane trupe. Ima ih više nego Tuđinove vojske i bolje su opremljeni. Zadnje vijesti naših izvidnica sve to potvrđuju i kazuju da upravo sada brojne čete, pod okriljem mraka dolaze u Tuđinov logor i zauzimaju bojne položaje. Ako sutra krenu na nas, pregazit će nas i raznijeti na kopitima svojih konja ».

Theodor nije bio toliko uplašen ovim, doista vrlo lošim vijestima, koliko je bio ogorčen. I on je strane državnike molio za pomoć u borbi protiv Tuđina, ali je nije dobio.

Znao je i zašto. Susjedi su ga se plašili, jer on nije mogao sakriti da će, osvoji li vlast, stvoriti jaku državu koja bi ih jednom mogla i ugroziti. Stoga su radije pomogli Tuđinu kojeg su prezirali.

»Ako se ne povučemo, Tuđin već noćas može početi slaviti pobjedu« - oglasio se ponovo Valador.

Theodor ga opet iznenađeno pogleda. Piljio je u njega nekoliko trenutaka, ne videći ga uopće, a onda, kao da je nešto shvatio, reče, više sebi nego drugima:

»Ako on večeras počne slaviti, onda sutra neće nikamo krenuti.«

Zapovjednicima rekne da nema nikakvog razloga za zabrinutost niti za promjenu naređenja i otpusti ih. Valador zadrži i čim su ostali sami naredi mu da Tuđinovim gardistima skine uniforme i da u zapovjednički šator dovede dvadesetak najboljih i najhrabrijih boraca koje je mogao naći. Valador ga je htio zapitati čemu to, ali mu Theodor rukom dade znak da to obavi što brže može.

Nije prošao niti sat vremena a iz logora se, pod okriljem mraka iskrala četa konjanika u uniformama Tuđinove tjelesne garde. Na čelu su im jahali Theodor i Valador, također u uniformama gardijskih oficira. Dok su se tako kretali, Theodor je objasnio kako misli da će Tuđin večeras doista početi slaviti i da će oni u uniformama njegove vlastite tjelesne garde moći ući u njegov šator i već tamo obračunati s njim.

* * *

Konjanici su zaobišli Položaje Tuđinove vojske i s leđa ušli u njegov logor zajedno sa trupama inozemnih vojski koje su dolazile u pomoć Tuđinu. Kako su imali uniforme zapovjednika Tuđinove tjelesne garde, nitko nije ni pomislio da ih zaustavlja i provjerava. Osim toga, Theodor, koji je jahao na čelu kolone držao se tako strogo i energično da bi pred njim ustuknuo i sam Man Tuđin.

I u šator su ušli bez ikakvih problema. Tuđin i njegovi najbliži generali doista su slavili i već su bili pripiti. Valadorovi borci lako su ih savladali i u tišini. Nekolicina onih najkorajelijih pokušali su pružiti otpor ali su pali takoreći odmah nakon što su se latili oružja.

Man Tuđin u početku je pomislio da se radi o puču, i istinski se zaprepastio kad je konačno, u uniformi zapovjednika svoje garde prepoznao Theodora. No brzo se pribrao i, hineći, a možda uopće i ne hineći divljenje, rekao:

»Doista si nevjerojatan čovjek, Theodore; poput nekog boga. Ne znam čega u tebe ima više; da li mudrosti, poštenja, ili hrabrosti. Ušao si, s nekoliko ljudi, usred mog logora, u moj šator i pobijedio me, prije nego je bitka uopće započela. Takvom čovjeku poklonit ću se i biti mu robom do kraja života, samo ako me hoće.«

Nakon tih riječi krenuo je prema Theodoru, kao da mu se pokloni, a zapravo je htio približiti mu se i ubiti ga nožem kojeg je skrivao u rukavu i tako izvesti još jedan nevjerojatan preokret te noći, preokret kojim bi možda mogao spasiti sebe i svoj položaj. To mu je, isto kao i zmiji u procjepu bilo jedino što mu je preostalo.

Valador, međutim, koji je čuvao Theodora, vidio je da Tuđin ima podle namjere i da je vrlo opasan, pa je budno motrio na njega. Kad se Tuđin, baš poput zmije otrovnice, izvio iz svog tobožnjeg poklona i kad mu je u ruci sijevnuo izdajnički nož, Valador mu jednim munjevitim udarcem mača odrubi glavu.

I tako se ispuni Man Tuđinovo proročanstvo: da će, ako se još jednom sretnu, jedan od njih izgubiti glavu.

Već prije nego su ušli u šator, Valador je nekolicini svojih ljudi naredio da zarobe poslužitelje i nikome ne dozvole da iziđe iz šatora. Nakon Tuđinovog pogubljenja, Theodor dade dozvati sve njih zajedno sa preživjelim zapovjednicima. Rekne im da je on sada

vladar kojem imaju služiti i da se onima koji mu budu vjerno služili neće desiti nikakvo zlo. Nakon što su mu se svi zakleli na vjernost, pošalje većinu svojih »gardista« da hitno sazovu sve vojne zapovjenike u Tuđinov šator. Pozvani su bili svi osim zapovjednika stranih armija.

Zapovjednici su bili već prilično zabrinuti zbog onog velikog svjetla koje je sinoć zasjalo nad logorom i uplašilo svu vojsku, a neke vojnike čak ranilo i oslijepilo. Taj događaj nije slutio na dobro, pa su se već prilično zabrinuti, zdvojni, a i uplašeni prikupljali u šatoru.

Kad su se skupili, Theodor u pratnji »gardista« i zakletih generala, bez ikakvog oružja, izađe pred njih. Među zapovjednicima nastaje pometnja i prepast veća nego da su tog trena doznali da su izgubili bitku. Svi su oni, naime, poznavali Theodora i nikako nisu mogli shvatiti šta on radi u komandnom šatoru - a Tuđina nigdje. Theodor ih je najprije pustio da se malko čude i snebivaju, a onda laganim ali neopisivo snažnim i jasnim pokretom ruke zatraži tišinu i pažnju. Želja mu je bila ispunjena odmah, istog trena, jer zapovjednici su bili potpuno pometeni, i tražili su neko objašnjenje, pa su Theodora, koji je, bez ikakvog straha, bio sabran i miran, odmah počeli slušati kao opčinjeni.

»Ja sam preuzeo vlast« - reče im - i odsad ćete slušati samo moja naređenja.«

Nakon kratke stanke, nastavi:

»Vjerojatno se pitate gdje je Man Tuđin.«

Umjesto da objasni, on samo pucne prstima, a iz jedne pokrajnje prostorije uđe »gardist« noseći Tuđinovu glavu. Kad je došao na sredinu, podigne ju i pokaže svima.

Okupljena gomila nije ispustila nikakav glas. Samo se nekako još više stišala, smanjila i snizila.

»Ovako, kao Tuđin proći će svako ko se ogлуši o moje zapovjedi, ili tko svoje oružje ili namjere okrene protiv mene.«

Gomila odgovori još dubljom tišinom.

»Ako ima nekoga ko mi ne bi želio služiti, neka to kaže odmah sada. Neće mu se dogoditi nikakvo zlo. Jedino će ovu noć, kao zarobljenik i pod nadzorom morati provesti u ovom šatoru, a sutra će moći, slobodan i bez ikakve bijede, dostojanstveno otići kamo god želi.

U gomili se ništa nije pomaklo ili promijenilo ali sada je iz nje, zbog nedoumice, sumnje i opasnosti od izjašnjavanja zračio veliki strah.

Jedan stari sijedi general osmjeli se, istupi naprijed i reče:

»Ja bih te, sinko zamolio da mene oslobodiš svih dužnosti. Star sam i nisam više za vojnički život. Da sam mlad, bila bi mi čast i sreća da služim pod tvojom komandom, ali, ovako, što ću?« - i tužno raširi ruke, htijući tom gestom pokazati svoju starost i nemoć da služi kao vojnik.

Theodor se lagano pokloni pred starim generalom, da pokaže poštovanje prema njegovoj odluci, godinama i zaslugama. Pogleda ostale i upita da li još netko želi istupiti.

Javi se još jedan starčić

»I meni bi, Vaša Visosti« - reče bojažljivim glasom - bilo puno pametnije da budem među unučadi ili negdje u toplom zapećku, nego ovdje gdje junaci svijetu kroje sudbinu.«

Prođe neko vrijeme, a nitko više nije želio istupiti, pa se Theodor obrati onoj dvojici starih generala:

»Vas dvojicu ne mogu držati kao zarobljenike, ali noćas možete biti moji gosti. Moja posluga vam je na raspolaganju.«

Valador dade znak poslužiteljima i oni odvedu generale u neku pokrajnju prostoriju.

Tada se Theodor obrati ostalima:

»Nemamo mnogo vremena. Do jutra je pred nama još puno posla. Sada se i vi koji ste ostali tu morate definitivno odlučiti hoćete li priznati moju vlast i služiti mi ili ne. Ne

tražim nikakvu posebnu zakletvu. Smatrati ću da ju je šutke dao svatko ko nije prosvjedovao. Neizvršavanje zapovijedi nakon toga, kažnjavat će se onako kako je svima ovdje poznato.«

Poslije tih njegovih riječi okupljeni su počeli brzo i prilično razumno odvagivati štete i koristi koje bi mogli imati od priznanja Theodorove vlasti ili od odricanja poslušnosti i službe. U početku je najveći utjecaj na njihove misli imala činjenica da su iza potpuno nenaoružanog Theodora stajali dobro naoružani gardijski oficiri i nekoliko najprisnijih Tuđinovih generala. Videći to, pretpostavljali su da su zapravo ti generali izveli puč i doveli Theodora na vlast. To je pak značilo, mislili su oni, da dio vojske već stoji uz Theodora i da bi ih odbijanje poslušnosti moglo skupo stajati. S druge strane, o Theodoru su uvijek slušali da je mudar i pravedan; da poštuje druge ljude; da ne plete spletku i ne čini zla kao Man Tuđin, pod čijom vlašću ničija glava nije bila sigurna. Postavivši Theodora za vladara - mislili su - ovi su generali svima učinili veliku uslugu. Nakon takvog toka misli, najprije se čulo neko tiho odobravajuće mumljanje koje se sve više širilo i postajalo sve glasnijim, dok se na kraju nije artikuliralo kao razgovjetno odobravanje i mišljenje da je zapravo velika sreća što je okončana krvava Man Tuđinova tiranija i što se sve to sredilo bez bitke ili nekog drugog velikog krvoprolića.

»Dobro - reče Theodor - drago mi je da tako mislite. Moj životni zadatak bit će da opravdam vjeru onih koji mi vjeruju i steknem vjeru onih koji mi još ne vjeruju. Sada, pak moramo odmah na posao .

Vratit ćete se na svoje bojne položaje i izdati svim jedinicama naredbu za povlačenje. Najprije se moraju početi povlačiti strane trupe. Za vrijeme povlačenja, strane armije ne smiju se spajati, jer bi spojene u jednu armiju mogle postati opasnom za našu vojsku. Naša vojska mora nadzirati njihovo povlačenje, a kad oni pređu granicu, naši se ljudi imaju se povući u svoje garnizone, ali, do daljnjih, naredbi moraju ostati pod oružjem. Možda se našim susjedima neće svidjeti ova promjena, pa bi mogli pokušati vratiti stvari na staro.«

Rekavši to dade im znak da mogu ići izvršiti te zapovjedi. Za vrijeme razlaza »gardisti« su pazili da ne bi bilo nikakvih razgovora između njih i posluge i onih generala koji su prvi priznali Theodorovu vlast. Tako je zahtijevao sam Theodor. Smatrao je, naime da je manja mogućnost za nekakav neposluš ili izdaju, ako ne znaju kako je stvarno došlo do preokreta.

Kad je izdavao zadnje naredbe svojim »gardistima«, već je svitalo. Povlačenje vojske već je bilo u toku. Theodor ostavi Valadora da komanduje svim tim operacijama povlačenja i zatraži Tuđinova borna kola i pratnju od još nekoliko kola i u njima se, preko ravnice uputi, ka svojoj vojsci. Dolazio je iz pravca sunca koje je upravo izlazilo, tako da ga njegovi vojnici i zapovjednici nisu mogli prepoznati. Vidjeli su samo kola bez bojne pratnje i mislili da su to neki pregovarači. No kad je Theodor, približivši se, svojim glasom zatražio da oslobode prolaz prepoznali su ga i zbunili se tako da ga nisu znali ni pozdraviti, a niti mu odmah osloboditi prolaz. Nakon što je prošao, još su dugo gledali za njim ne shvaćajući ništa od onoga što se zbilo.

Kod komandnog šatora već ga je čekalo okupljeno mnoštvo. Veoma su se iznenadili kad on nije izišao iz šatora, nego je došao bornim kolima, i to onima koja su nosila oznake Mana Tuđina. Ne silazeći s kola objavi; da neće biti bitke; da se ona druga vojska sada povlači; da Mana Tuđina više nema i da sada on umjesto njega vlada državom. Vojnicima se zahvali na tome što su mu se pridružili u ovom, oslobodilačkom ratu, pohvali ih zbog hrabrosti koju su pokazali i reče da se sada svi koji žele mogu vratiti svojim kućama, a one

koji bi željeli ostati u vojničkom poslu uputi da se jave svojim zapovjednicima koji će ih povesti da prate i nadgledaju povlačenje stranih armija. Potom je sišao sa kola i ušao u šator da se okrijepi, jer je, u pratnji nekoliko elitnih odreda kanio što hitnije zaputiti se u prijestolnicu.

Kad se okrijepio i odmorio u kratkom snu i izišao iz šatora uši su mu zaglušile ovacije iz desetine tisuća grla. Vojnici se nisu bili razišli, nego su okružili šator i napravili špalir duž puta za prijestolnicu i počeli ga gromoglasno pozdravljati čim su ga ugledali na ulazu u šator.

Što se dogodilo?

Dok se on odmarao u šatoru, »gardisti« su se raspričali i ispričali; kako je on sinoć lukavo smislio da, preobučeni u uniforme zarobljenih gardijskih oficira prodru u Tuđinov logor, u sam njegov šator i kako su to doista i izveli, te kako su tamo savladali glavne generale dok su se gostili, ubili Tuđina i preuzeli vlast; kako je on, Theodor išao pred svima i kako se ničeg nije plašio, i još puno toga što se uopće i nije dogodilo. Ta se priča, uvećavajući se i uljepšavajući za tren oka proširila po cijelom logoru. Nije bilo vojnika koji nije znao i najmanji njen detalj. Nitko nije mislio na odlazak kući. Čekali su da se Theodor probudi, da ga vide i da mu iskažu svoje divljenje.

Špalir kroz koji je morao proći bio je tijesan. Kola su morala voziti polako. Otpozdravljao je vojnicima i davao ruku onima koji su ga htjeli dodirnuti. S vremena na vrijeme pokušavao bi im nešto reći, ali je fijuk ovacija bio tako jak da ni sam nije čuo svoje riječi.

Nakon što su kola i pratnja prošli pored zadnjih vojnika u špaliru jurnuli su prema prijestolnici, noseći joj novu, sasvim drugačiju i sretniju budućnost.

Theodor je stajao na prvim kolima i sam je držao uzde u rukama. Da ga je netko vidio u tim trenucima dok je hitao prema prijestolnici, opazio bi da nije nimalo sretan. Nije imao s kim podijeliti radost i sreću zbog postignute pobjede, pa se ona preobraćala u nesreću. Svakog trena pred oči mu je dolazio lik jednog pjesnika iz anahoretskog skrovišta. Taj je govorio da pjesnici, sve što rade, tj. pišu, pišu zbog žena koje obožavaju - da bi zaslužili njihovu ljubav, osmijeh ili barem pogled. Prisjećajući se onog što je prije radio, Theodor je počeo shvaćati da je onaj pjesnik govorio istinu. I on je, mada nije bio nikakav pjesnik, sve što je god bio postigao htio staviti pred noge svoje žene, ne bi li ju ponovo nečim zadivio i očarao i tako opet iznova osvajao i nju i njenu ljubav. Zbog toga je otišao u svetište Velike Sudbine i izazvao ju, otišao po znanje i mudrost u anahoretsku zajednicu, izazvao Mana Tuđina i pobijedio ga, ali... sada više nije bilo Nje, koju je najviše htio obradovati i zadiviti tom pobjedom.

* * *

»Vlast nije toliko teško osvojiti, koliko ju je teško održati.«

Tu je izreku Theodor često slušao u vrijeme dok je boravio u anahoretskoj zajednici. Sada kad je bio vladar svaki se dan morao osvjedočavati o tome koliko je ona istinita. Održavanje vlasti zahtjevalo je mudrost, taktičnost i nevjerojatno mnogo rada. Dani su mu bili prekratki za sve ono što je htio napraviti.

Theodor nije mario za vlast radi nje same. Htio je da ona, u njegovim rukama bude oruđe za stvaranje nečeg velikog. A pod tim »velikim«, barem po onome što je govorio, činilo se da ne misli ništa drugo do dobar život za sadašnje i buduće naraštaje, što je za svakog mudrog i iskusnog čovjeka uistinu velik i teško ostvariv cilj. Bio je dovoljno zreo i pametan da bi znao kako to nije moguće postići nikakvim trikovima, nego samo radom i dobrim uređenjem države, uređenjem koje će biti zasnovano na pravdi. Kod anahoreta je često slušao rasprave o pravdi i pročitao puno spisa o njoj.

Stari anahoret, kojeg su njegovi prijatelji u šali zvali Nomosom, a koji je bio izvrstan poznavalac ljudskih zakona (nomosa), objašnjavao mu je da ti, ljudski zakoni ustvari i nisu pravi zakoni, kao oni prirodni, nego su pravila - nešto s čim se, tj. pomoću čega se nešto pravi, stvara - oruđa za stvaranje dobrog života, bogatstva, napretka i sličnih stvari. Nomos je tvrdio da je i sama pravda jedno takvo oruđe, i da se to vidi iz njenog imena, jer ime joj također govori da je ona nešto s čim se nešto pravi, stvara, ili čini pogodnim za čovjeka. Čovjek, pak, govorio je, može biti zadovoljan samo onim što je zasnovano na pravdi. Zato zakoni miraju biti pravedni. S nepravednim zakonom ne može se napraviti ništa dobro, isto kao ni sa lošim, naopako složenim alatom.

Kad je postao državnikom, Theodor je uvidio koliko je stari Nomos bio u pravu. Tada mu je sam život najjasnije pokazao da se dobar život i snažna država trebaju utemeljiti na pravednim zakonima. Država bez pravednih zakona isto je što i zemlja bez vode - pustinja u kojoj može opstati samo zlo; korov, škorpioni i zmije. Pravda koju je on krojio nagrađivala je one koji su nešto radili i stvarali.

Jasno da to nije išlo lako. Narod koji stoljećima nije radio ništa ozbiljno, opirao se svakom radu, a i vlasti koja ga je htjela prinuditi na to da opstanak zasniva na radu. No Theodor, koji nije štedio na nagradama za rad i stvaranje, nije štedio niti na kaznama za one koji su pokušavali bogatstvo sticati raznim prevarama, krađom ili sličnim načinima. Pooštrio je zakone, jer je držao da su blagi zakoni saveznici i pomagači ljudima sklonim zlu. Krvnici su imali dosta posla.

»Tamo gdje se ubojstvo ili kakav drugi težak zločin ne kažnjava smrću« - često je govorio - »zakon ustvari čuva i štedi život ubojice i razbojnika, a ne život poštenog čovjeka i imovinu mu, koju je s mukom sticao cijeli život.«

Katkada je onima koji su mu prigovarali zbog strogosti odgovarao da je Man Tuđin ukinuo smrtnu kaznu, a tamnovanje za najteže zločine skratio na šaljivu mjeru i podsjećao ih na to da su se u Tuđinovo vrijeme ubojice i svaki drugi ološ slobodno kretali ulicama, a da pošten čovjek nije smio ni izići na ulicu. Potom bi svojim »kritičarima« objašnjavao da to Tuđin nije radio iz blagosti, nego zato što je time sav ološ, kakav je i sam bio, učinio svojim saveznikom protiv poštenih i radinih ljudi.

Godine su prolazile. Theodor je neumorno radio dalje i trošio se, ali sve to nije bilo uzalud. Narod je počeo uviđati da rad donosi bolji i sigurniji život, da je tegobe koje on stvara lakše podnositi od tegoba koje stvara bijeda i još mnogo toga.

Stare navike počele su se polako topiti i više nije bilo tako teško ljude privoliti na rad i pošten život. No Theodor se nije zanosio tim malim, početnim uspjesima. Znao je da bi sve pošlo po starom, da se njemu što god dogodi, i da na vlast dođe netko takav kakav je bio Man Tuđin. Imajući to u vidu, nastojao je stvoriti dobre zakone koji će, baš zato što su dobri i korisni, biti vrlo poželjni, i tako moći nadživjeti njega i mnoge druge vladare.

Stoljećima prije nego je on došao na vlast, u zemlji Arahvat vlast se osvajala spletkama, a osvajali su je ljudi koji su imali ili bolesnu želju za vladanjem ili pak isto takvu pohlepu za bogatstvom. Oni koji su baš iz tih pobuda težili ka osvajanju vlasti obično su puno pričali o poštenju, napretku radu i slično. Theodor je znao da takvo licemjerje postoji i u drugim zemljama i da ga on neće moći iskorjeniti. Jedino što je mogao učiniti bilo je to da ljude s takvim pobudama otkrije dok još nisu postali moćni. To je bilo vrlo teško, jer su oni bili rođeni varalice, a osim toga, nemajući ikakvih drugih interesa i poslova, svoja su lukavstva uvježbavali cio život. Sam sigurno ne bi mogao izići na kraj s njima, da mu nije pomagao Valador. Ali i pored toga, neprekidna borba protiv tih ambicioznih i lukavih nitkova oduzimala mu je puno vremena i iscrpljivala mu snagu. No Theodor se nije žalio. Smatrao je da je to sasvim nužan dio njegovog posla, isto kao i iskorjenjivanje korova u poslu vrtlara.

Nakon preuzimanja vlasti, otkrio je da više nema vremena za čitanje knjiga. To mu je vrlo teško palo. Nadao se da će čitati moći kasnije, kad sredi prilike u zemlji. No ta, kasnija vremena donijela su mu druge brige i obaveze. O nekakvom slobodnom vremenu ili zabavi nije mogao ni sanjati. Čak i za sinove, koji su ga posjećivali s vremena na vrijeme, i na koje je često mislio s tugom i čežnjom, čak i za njih teško je nalazio malko vremena. Strahujući za njegovo zdravlje, Valador i drugi prijatelji molili su ga da stane na tren i da se odmori. Uviđajući i sam da gori i da se prebrzo troši, pokušavao se zaustaviti, ali bez uspjeha. Na kraju je uvidio da način njegovog rada ovisi o nekim dubljim, njemu nejasnim silama u njegovoj duši i o naravi samog posla, pa je, usprkos tome što je vidio da će brzo izgorjeti, nastavljao s poslom, radeći još intenzivnije, nadajući se da će tako preteći smrt i uspjjeti ostvariti sve što je mislio da mu je dužnost ostvariti. Rezultati nisu izostajali. Život naroda postajao je sve sigurnijim i boljim. Neprilika i bijede bivalo je sve manje, a dobara svake vrste sve više.

Uz svakodnevne državničke poslove koje je morao raditi, pisao je i jedan zakonik, kojeg je namjeravao ostaviti potomstvu, a za kojeg je govorio da će budućim vladarima pomoći da održe društvo čiji će boljitak i sva druga dobra koja bude imao biti stvorena umom, radom i pravdom. Kod anahoreta je shvatio da dobra koja su mu potrebna, čovjek i ne može stvoriti nekim drugačijim načinom, i da je, s druge strane, zlo, i proketo sve što se stekne prevarom, otimanjem ili ratom. Shvatio je i to da se takav red koji se zasniva na radu i pravdi ne može očuvati i zaštititi ničim drugim osim dobro smišljenim zakonima. Anahoreti su vjerovali da se to može postići i vjerom i moralom. No Theodor je znao da su u zabludi. Vidio je, osim toga, da se upravo oni najgori licemjeri i varalice najviše pozivaju na vjeru i moral. S druge strane, vidio je da zakone i sudove nije moguće tako lako varati kao prosti narod, i da oni puno bolje i točnije pokazuju ko je dobar i pošten, a tko nepošten čovjek ili građanin.

U početku svoje vladavine najviše je vremena provodio u državnim poslovima, a kasnije, kad ih je doveo u red i kolotečinu, najviše svojih snaga posvetio je pisanju onog zakonika. Uvijek je jedva čekao da, nakon dnevnog posla može otići u biblioteku i nastaviti pisanje i uvijek se plašio da će umrijeti prije nego ga završi, i da ga nitko drugi neće moći dovršiti, pa je žurio i radio na njemu toliko da je preko svake mjere iscrpljivao svoje snage. Međutim, veličanstveni cilj koji je bio postavio pred sebe, stalno ga je nadahnjivao i uvijek mu iznova davao neku novu, neshvatljivu snagu da nastavi posao.

S druge strane, pak, o stvarima s kojima se bavio u zakoniku nije mogao ni sa kim raspravljati. Tako ga je pisanje zakonika odvelo u strašnu usamljenost. Osjećao se kao čovjek koji je otišao daleko naprijed ispred grupe koju je predvodio, pa ne može više ni sa kim razgovarati, a niti ko s njim. Sa većinom ljudi koji su ga okruživali nije mogao razgovarati o svojim zamislima, jer bi mu to donijelo opasno nerazumijevanje. Ni sa anahoretima, koji su tada slobodno i često dolazili na Dvor nije mogao izmjenjivati misli, jer su oni bili okrenuti prošlosti, pa za nekakvo planiranje i projektiranje budućnosti, čime se on bavio, nisu imali nimalo sluha. Sinovi su mu se pak bavili praktičnim i problemima i bili su vrlo daleko do svake metafizike. Tako je on pred svojim golemim zadatkom uvijek ostajao sam i užasno usamljen. Osjećaj usamljenosti bio mu je naročito bolan onda kad nije imao s kim podijeliti radost zbog uspješnog rješenja nekakvog teškog zakonodavnog problema. U tim trenucima prisjećao bi se riječi Velike Sudbine - da neće biti sretan – a za usamljenost je mislio da je najgora od svih nesreća.

No usamljenost je bila veoma teška i bolna i onda kad nije mogao naći rješenje nekakvog pravnog problema za svoj zakonik, a ni od koga nije mogao potražiti ni savjet ni pomoć, jer je bio prvi i jedini koji se bavio nečim takvim. Na nesreću, bilo je dosta takvih problema koji su ga godinama mučili i odugovlačili mu i uvećavali posao i uvijek ga iznova plašili strahovima da ga možda nikad neće ni završiti.

No, na kraju, nakon dugog niza godina, upravo pred početak jedne zime, zakonik je ipak bio gotov. Ali, i Theodor. Liječnik je rekao da mu je srce izgorjelo i oslabilo. Theodor je i bez toga znao da mu je kraj blizu, no bio je miran. Njegov životni zadatak bio je završen. Ono što je još prije kraja htio obaviti nije bilo teško.

* * *

Jedne večeri, dok se spremala oluja i vjetar uzimao maha, a iz daljine se približavali crni olujni oblaci, ispne se na jednu visoku kulu svog dvorca Elšanor. Bio je sam u tami. Lice su mu tek povremeno osvjetljavali bljeskovi munja, koje su, poput oštih zmijskih jezika, palacale po horizontu.

»Velika Sudbino« - reče - znam da si tu. Premda je izgorjelo i pretvorilo se u pepeo, moje te srce ipak osjeća.«

»Da, tu sam.«

Odgovori Ona blagim, mekim glasom.

»Čekala sam te. Vidjela sam da mi imaš još nešto reći.«

»Jest, istina je« - reče Theodor i htjede ju zamoliti ono što je bio naumio, ali odjednom shvati da on Njoj nije ispunio nikakvu želju i postade mu nekako neugodno da Ju išta više moli. Veoma ga začude ti osjećaji koji su mu se tako iznenada pojavili u duši i to nećkanje i oklijevanje. Nedoumica mu je bila tim veća što je sasvim jasno znao da on, prosti smrtnik Njoj ne može ispuniti nikakvu želju i da, po njihovom dogovoru, može od Nje tražiti što god želi, te da mu Ona sve to mora ispuniti. Ali... ipak, sada mu je bilo teško zamoliti ju bilo što, iako ju nije imao moliti nešto za sebe samoga. Najradije bi, da je takvo nešto bilo moguće, on Nju zapitao želi li Ona nešto i ispunio joj tu želju, pa makar mu to bilo posljednje što bi učinio.

Kao da je znala što ga muči, Ona ga ohrabri:

»Ništa od onoga što si do sada tražio, Theodore, nisi tražio za sebe. Stoga, reci.

Što želiš?

Nakon kraće šutnje, on reče:

»Sačinio sam zakone, Velika Sudbino, za koje čvrsto vjerujem da će dugo vremena moći služiti mom narodu i donijeti mu velika dobra. Ti su zakoni najvrednije što sam za života napravio. Ali, što su zakoni bez ljudi koji će ih poštovati i pridržavati ih se i bez vladara koji će i one nepoštene i neposlušne ljude prinuditi na to da ih se pridržavaju.

No, oprost. Čini se da sam krenuo krivim putem i zastranio. Ima nešto puno važnije od toga, nešto o čemu do sada, iz opreza nikome nisam govorio. A evo o čemu se radi:

Uvijek kad god sam pisao te zakone, pred očima mi je bila ona kruna Zvezdanog carstva koju si mi pokazala u Destineumu. Vjerujem u to carstvo. Muke koje prolazi čovjek na ovom svijetu ne bi imale nikakvog smisla kad ne bi bilo moguće uspostaviti ga. Čvrsto vjerujem da je ono spas cijelog čovječanstva.

Još dok sam bio prilično mlad, prije nego sam otišao u anahoretsko skrovište, spoznao sam da je to, Zvezdano carstvo ustvari čovjekova prapostojbina, i dugo sam se nosio s mišlju da, poput anahoretskih mudraca, napišem spis o njemu, ali sam kasnije uvidio da bi bilo puno bolje sačiniti zakone koji bi pomogli da se ono ostvari, tj. da se čovjek izdigne i dođe do njega, vrati se onamo. Ostanemo li samo ovdje na zemlji, u tom blatu, propali smo, i bolje bi bilo da nas uopće nema.

Tako sam, eto, umjesto spisa počeo pisati jedan zakonik. Prije nego sam ga počeo pisati, nisam ni slutio da će to biti tako težak i dug posao. Najveća teškoća dolazila je baš

od toga što sam zakone morao sačiniti tako da vode ka uspostavljanju Zvezdanog carstva. Blagostanje i bogatstva o kojima sam, svojim prijateljima i drugim ljudima često govorio, a koja će se također stvarati pomoću njih, samo su neophodan mamac koji će ljude namamiti i privoliti da ih se pridržavaju, te da tako, i ne znajući, malo po malo ostvaruju i njihov tajni cilj. Mislim da sam ih uspio dobro sačiniti i da će oni moći, kroz dosta dugo vrijeme, valjano voditi ljude ka uspostavljanju tog Carstva spasa i svjetlosti. Ne mislim da će ga uspostaviti moj narod, a niti neki drugi. To je zajednički posao svih naroda i svih ljudi.

No, za sada, zakoni pomoću kojih se ono može uspostaviti postoje jedino kod nas, u Arahvatu i poznati su vrlo malom broju ljudi.

Ja više neću dugo... Stoga te molim da nakon... mene, budeš sklona poštenim i pravednim ljudima u Arahvatu koji će se pridržavati tih zakona. Kasnije će se oni, kad vrijeme pokaže da su korisni i dobri, održavati sami od sebe.«

»Ne moraš se brinuti« - reče mu Ona - »Bit će onako kako želiš«.

U taj tren počne pljusak. Theodor je htio, usprkos kiši, ostati na kuli, zahvaliti se Velikoj Sudbini, i na nekakav, prikladan način oprostiti se od Nje, jer je znao da Ju više neće sresti. Ali, ona ga blago opomenu da mora sići i skloniti se od kiše. On se neodlučno pokrene i potraži stepenice. Dok je silazio, učini mu se da gore na kuli čuje nečije jecanje. Okrenuo se u nedoumici i pogledao onamo, ali, naravno, nije vidio nikoga, pa je pomislio da mu se to samo učinilo zbog vjetra.

* * *

Nakon svog posljednjeg susreta i oprostaja s Velikom Sudbinom Theodor se osjećao osamljenijim nego ikada prije i, nekako, suvišnim. Vrijeme, koje mu je prije bilo prekratko, sada je postalo predugo i teško mu je prolazilo. Velika Sudbina često mu se vraćala u sjećanje, i uvijek mu je u duši budila nekakvu tugu i osjećaj da joj se nije dovoljno zahvalio i da joj je ostao dužan. Nikako se nije mogao osloboditi tih osjećaja, mada je u svojoj pameti jasno znao da su oni neumjesni i da je besmisleno da ga muči takvo što.

Nekoliko dana nakon tog susreta, kasno uvečer, sjedio je u biblioteci i prelistavao svoj zakonik. Opuštao se i pripremao za počinak. U cijeloj prostoriji gorjela je, tj. dogorjevala samo jedna svijeća - ona koja mu je osvjetljavala zakonik i stol. Ostali dio biblioteke bio je u mraku ili polumraku.

U jednom trenutku sasvim jasno osjeti da nije sam.

Podigne glavu i sa radosno probuđenom nadom tiho zazove:

»Velika Sudbino!?!«

Odgovori mu jedan nepoznati ženski glas, blag ali hladan.

»S njom si se zauvijek oprostio. Ja sam njena tamna sestra.«

»Sestra?!«

»Da, sestra, iako ne potječemo od iste majke. Ona je kći Svjetlosti, a ja sam kći Tame.

Ne moraš me se plašiti. Ja samo otklanjam patnju i bol kojom vas dariva moja »svijetla« sestra. Mnogi od onih koji su me upoznali požalili su što me nisu sreli ranije.«

»Već osjećam kakva je to blagodat biti oslobođen patnje, ali ni najmanje ne žalim za tim što nisi došla ranije - odgovori joj Theodor ne mogavši da ne osjeti nekakav prezir prema toj pridošlici za koju je znao da je Smrt.

»Nimalo te se ne plašim, i više volim i najveću patnju iz ruke tvoje sestre, nego blaženstvo iz tvoje.

Moje su patnje – nastavi on - poticale od vatre u kojoj sam gorio. Bio sam bljesak kojeg je tvoja sestra, kći Svjetlosti poklonila vječnosti. Ona iskra koja je tinjala u meni

nikad ne bi postala bljeskom da nije bilo Nje. Zar da žalim za tim što sam izgorio, zasjavši tako veličanstveno? Velika većina ljudi izgori tinjajući i nikad ne zablista nikakvim sjajem.

Ti gasiš svjetla koja Ona pali. Sad, eto, možeš zauvijek ugasiti i ostatke onog, nekad velikog sjaja u mojim očima i neka tvoja tama bude toliko duboka da nikada više, ni jedna ljubav ne postane praskozorjem mog ponovnog postojanja«.

* * *

U dubokoj noći, stražar na kuli vidio je kako se ugasilo svjetlo u Theodorovoj sobi. »Gospodar je otišao na počinak« - reče u sebi. - »A i zaslužio ga je, siromah, nakon tako teškog dana.«

* * *

Poslije ceremonije pogreba, vlast je bila ponuđena Valadoru. No on ju je odbio, govoreći da je za to potreban drugačiji čovjek i obećao da će vojskom štititi zakon i vlast koja ga se bude držala. Konačno je Theodorovo mjesto zauzeo jedan mladi čovjek. U početku mu nije išlo dobro, ali uz pomoć napatka iz Theodorovih zakona, razumijevanja i podrške Valadora i još nekolicine iskrenih prijatelja, stvari krenu vrlo dobrim putem.

Oni zakoni zakoni, koji kasnije bijahu prozvani »Theodorovim« s vremenom su postajali osnovom života u Arahvatu i učinili da uspomena na Theodora nije tamnila, nego je, štaviše, iz naraštaja u naraštaj bivala sve sjajnijom.

* * *

Molim čitatelja da mi oprostí što ću se ovdje vratiti malko unatrag.

One olujne večeri na kuli - sjećate se? - Theodor je mislio kako mu se samo učinilo da čuje nečije jecaje i plač. Ali, nije bilo tako. Sudbina je znala da je njegov život došao kraju i plakala je za njim.

Te večeri, kad ga je čekala na kuli znala je da će ga vidjeti posljednji put, i željela je da osjeti ili da barem nasluti da ga ona voli. I on joj je ispunio tu želju. A u sebi se grizao, misleći da joj nikada nije ispunio ni jednu želju.

A zavoljela ga je već onda kad je onako smjelo, ne mareći ni za što prodro u njeno svetište. Pristala je da mu služi, zato što je to bio izazov kojem je morala odgovoriti. Ali kad je vidjela da on, nakon dogovora, postupa sasvim drugačije nego što je ona očekivala i nego što bi postupali drugi ljudi i da on tim svojim postupcima gradi nešto što nikada do tada nije vidjela, počela mu se diviti. Theodor je postao njenim herojem i idealom i od tada ga više nije služila samo iz dužnosti. I više nije vodila Ona njega, nego on Nju. Bilo joj je doista vrlo teško služiti ga i pripravljalati put ostvarenju njegovih zamisli, koje su mjenjale mnoge njene davne odluke i planove, i čak sudbine cijelih svjetova. No, s druge strane, osjećala je da se tako ispunjava onim što, doduše, nije razumjela, ali u čemu je vidjela nešto uistinu veliko i čudesno. I često joj se činilo da postoji i da je oduvijek postojala baš zbog toga, ili nečeg takvog.

Njegove nasljednike nije joj bilo teško služiti. Uostalom, upravo im je Theodor odredio sudbinu onim svojim zakonikom. Zahvaljujući njemu Arahvat je prerastao u veliko i moćno carstvo. Privučene dobrim i pravednim zakonima, izgledima na bolji život, brzi napredak i sigurnost, okolne su države počele moliti da budu primljene u carstvo, kao njegovi sastavni dijelovi. Tako se ono počelo širiti i pretvarati u Svjetsku državu, carstvo u kojem su svi narodi i svi građani živjeli po istim zakonima, zakonima čiju je osnovu bio zamislio već Theodor. Njegova krilatica: »**Jedan planet, jedna vrsta, jedan zakon!**«

postala je takoreći bojnim poklikom pod kojim se stvarao jedan novi svijet. Ljudi su postali ponosni na to svoje djelo. Sudbina je, međutim, znala da je taj ponos velika slabost malih ljudi, jer Svjetsko je carstvo tek skroman početak ili tek nagovještaj pravog ljudskog svijeta, i čekala je čas kada će se čovjek ponovo sjetiti tajnih prolaza i puteva koji vode ka zvijezdama i vratiti se u Zvezdano carstvo, to Carstvo vječne svjetlosti, u kojem će steći moć za obračun sa njenom mračnom sestrom.

Ali mnogi od budućih besmrtnika, koji će biti vrhunac i cvijeće sretnog usuda, neće znati da su potomci i nasljednici heroja i Sudbine. One, poput Theodora, koji su bili veći i moćniji od njih, koji su ih stvorili i učinili tako veličanstvenima, u tim dalekim budućim vremenima, skrivati će tama i zaborav. U zaborav će pasti čak i Zemlja, na kojoj je čovječanstvo bilo rođeno i na kojoj je stasalo. Tek će legende, nekima od tih budućih bogova, nagovještavati da su i Heroji i Zemlja uistinu postojali.

Često se pitala je li Theodor proniknuo u to da je ona nesretna, i da joj je pravo ime Patnja, a usud joj je u tome da zavoli one usamljene smrtnike, poput Theodora i da joj ih na kraju uvijek Smrt otrgne od srca.

Sirota Andromaha bila je zapravo sretnica, jer njenu je bol za velikim, dičnim Hektorom okončala Smrt. Didona, Kordelija, Brunhilda i Katarina de Monfort također, a i Zvezdooka Gudrun i druge žene koje su izgubile svoje velike muževe. A tko će ublažiti rane njenog srca, okončati njenu bol, ili ju barem malko utješiti?

Vjerovala je da je Theodor ipak naslutio kako je njeno srce jedna velika rana koja nikad ne zarasta, i da je - baš njoj za utjehu, ili, možda za ljubav, ili pak zato da bi zauvijek ostao samo Njen - zaželio da se više nikada ne rodi.
